

Public Gardens in Baia Mare until the End of World War II

CASE STUDY OF THE BEGINNINGS OF
TRANSYLVANIAN URBAN PUBLIC PARKS

■ **Abstract:** *Inspired by the author's ongoing doctoral research – “The Beginnings of Transylvanian Urban Public Parks” –, the present article aims to identify the planted public spaces used for leisure in Baia Mare during the period characteristic for the development of Transylvanian urban public parks.² Baia Mare is one of the Transylvanian³ urban settlements that have experienced until the end of World War II both precursory forms of planted public spaces⁴ and the urban public park itself. The most important of these is the town park,⁵ with typical characteristics of the first urban public parks,⁶ followed by the garden of the main square,⁷ in this case in an atypical situation,⁸ being established after the park and not before it.*

■ **Keywords:** historic park, urban public park, public space, Transylvania

- 1 Architect, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, Romania.
- 2 Encompassing a fairly long span of time, starting with the 17th century and ending with World War II. Also see Andreea MILEA's articles (2018; 2020, 14).
- 3 Transylvania understood in its broad sense, encompassing the historical regions of Transylvania, Crișana, Maramureș, and Banat.
- 4 The precursory forms of planted public spaces are considered to be: suburban fields, fortifications appropriated for leisure and promenades, planted squares and streets, private parks that are conditionally opened to the public. They are followed by the urban public park proper. Also see the chapter “Public Parks” of Spiro KOSTOF's publication (2005, 164-172) and Andreea MILEA's article (2018).
- 5 „Liget”, in Hungarian, at the time. Currently, Regina Maria Municipal Park.
- 6 The common characteristics of the first proper urban public parks are: peripheral position, irregular shape, and a mostly free design, adapted to the topography and inspired by the landscaped style. See also Andreea MILEA's article (2020).
- 7 „Főtér”, in Hungarian, at the time. Currently, Libertății Square.
- 8 Atypical for Western Europe, where gardens appear within residential squares starting with the 17th century, but typical for Transylvania, where the model of the residential square did not affirm itself. See also the chapter „Public Parks” of Spiro KOSTOF's publication (2005, 164-172).

■ Andreea MILEA¹

Grădini publice băimărene până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial

STUDIU DE CAZ AL ÎNCEPUTURILOR
PARCURILOR PUBLICE URBANE TRANSILVĂNENE

■ **Rezumat:** *Inspirat de cercetarea doctorală, în curs de desfășurare, a autoarei – „Începuturile parcurilor publice urbane transilvănene” –, articolul își propune să identifice spațiile publice plantate, folosite pentru agrement, ale Băii Mari în perioada caracteristică formării parcurilor publice urbane transilvănene.² Baia Mare face parte dintre așezările urbane transilvănene³ care au experimentat până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial atât forme premergătoare de existență a spațiilor publice plantate,⁴ cât și parcul public urban propriu-zis. Piesa cea mai importantă dintre acestea o reprezintă parcul orașului,⁵ amenajare cu caracteristici tipice primelor parcuri publice urbane,⁶ urmată fiind de grădina pieței principale,⁷ aflată în acest caz într-o situație atipică,⁸ amenajată fiind după constituirea parcului și nu înaintea sa.*

■ **Cuvinte cheie:** parc istoric, parc public urban, spațiu public, Transylvania

Date istorice și urbanistice relevante pentru evoluția Băii Mari

■ Vechiul oraș minier⁹ Baia Mare,¹⁰ așezat la o importantă răscruce de drumuri făcând legătura între regiunea de câmpie și cea de munte, este atestat

- 1 Arhitect, Dr, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, România.
- 2 Interval de timp destul de larg, care începe cu secolul al XVII-lea și se încheie odată cu cel de-al Doilea Război Mondial. Vezi și articolele Andreei MILEA (2018; 2020, 14).
- 3 Transylvania înțeleasă în sensul său larg, cuprinzând regiunile istorice Transylvania, Crișana, Maramureș și Banat.
- 4 Formele premergătoare de existență a spațiilor publice plantate sunt considerate a fi: câmpurile suburbane, fortificațiile apropiate în scopul destinderii și promenadei, piețele și străzile plantate, parcurile private deschise condiționat către public. Ele sunt urmate de parcul public urban constituit ca atare. Vezi și capitolul „Public Parks” din publicația lui Spiro KOSTOF (2005, 164-172), precum și articolul Andreei MILEA (2018).
- 5 „Liget”, în limba maghiară, în epocă. În prezent, Parcul Municipal Regina Maria.
- 6 Caracteristici comune primelor parcuri publice urbane propriu-zise sunt: poziția periferică, forma neregulată și amenajarea în mare parte liberă, adaptată topografiei, inspirată de stilul peisager. Vezi și articolul Andreei MILEA (2020).
- 7 „Főtér”, în limba maghiară, în epocă. În prezent, Piața Libertății.
- 8 Atipică pentru Europa Occidentală, unde grădina apare în cadrul pieței rezidențiale începând cu secolul al XVII-lea, dar tipică pentru Transylvania, unde modelul pieței rezidențiale nu s-a afirmat. Vezi și capitolul „Public Parks” din publicația lui Spiro KOSTOF (2005, 164-172).
- 9 Exploatarea minereurilor auro-argentifere, minereurilor de cupru, plumb, zinc, andezite, marne etc. a constituit din vechime o preocupare de bază a locuitorilor săi (GHINEA 1996, 100; FEȘTILĂ et al. 1972, 19-20).
- 10 Asszonyptak / Nagybánya, în maghiară. Frauenbach / Neustadt, în germană (SUCIU 1967-1968, 53).

■ **Fig. 1.** Schiță planimetrică a orașului Baia Mare, suprapusă unei ortofotografii (2020), cu semnalarea obiectivelor discutate în lucrare: 1 – traseul fostei incinte fortificate, 2 – râul Săsar, 3 – Piața Libertății, 3a – fostul hotel Ștefan Vodă, 4 – strada Podul Viilor, 4a – biserica reformată, 5 – strada Crișan, 5a – turnul Sf. Ștefan, 6 – strada 1 Mai, 6a – biserica romano-catolică (Sfânta Treime), 6b – parviul bisericii romano-catolice și turnului Sf. Ștefan, 7 – strada Vasile Lucaciu, 7a – biserica greco-catolică (Adormirea Maicii Domnului), 7b – fosta școală civilă de fete, 8 – strada Gheorghe Șincai, 8a – Colegiul Național Gheorghe Șincai, 9 – Piața Păcii, 10 – strada Horea, 11 – Piața Izvoare, 11a – Bastionul Măcelarilor, 12 – strada Mihai Eminescu, 13 – strada Vasile Alecsandri, 14 – fosta Piață Lendvay, ocupată în prezent de clădirea Poliției Baia Mare, 14a – clădirea fostului cerc de lectură, 15 – strada Tineretului, 16 – strada Pietrosului, 17 – Piața Victoriei, 18 – strada Victoriei, 18a – colonia pictorilor, 19 – strada Hera, 20 – strada Minerva, 21 – strada Valea Roșie, 22 – strada Petőfi Sándor, 23 – Dealul Viilor, 24 – Dealul Florilor, 25 – Dealul Crucii, 26 – strada Dealul Florilor, 27 – strada George Bernard Shaw, 28 – strada Construcției, 29 – Câmpul Tineretului, 29a – Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară Maramureș, 30 – Parcul Municipal Regina Maria, 30a – lacul din parc, 30b – alei principale în parc, 30c – foisor, 30d – traseu șine de cale ferată © GoogleEarth © CNES/Airbus © Andreea MILEA

■ **Figure 1.** Layout sketch of Baia Mare, superposed over an orthophoto (2020), highlighting the elements discussed in the paper: 1 – route of the former fortified enclosure, 2 – Săsar River, 3 – Libertății Square, 3a – former Ștefan Vodă Hotel, 4 – Podul Viilor Street, 4a – Calvinist Church, 5 – Crișan Street, 5a – Saint Stephen's tower, 6 – 1 Mai Street, 6a – Roman Catholic Church (Holy Trinity), 6b – the parvis of the Roman Catholic Church and of the Saint Stephen's Tower, 7 – Vasile Lucaciu Street, 7a – Greek Catholic Church (Assumption of the Virgin Mary), 7b – former civil school for girls, 8 – Gheorghe Șincai Street, 8a – Gheorghe Șincai High School, 9 – Păcii Square, 10 – Horea Street, 11 – Izvoare Square, 11a – Butchers' Bastion, 12 – Mihai Eminescu Street, 13 – Vasile Alecsandri Street, 14 – the former Lendvay Square, currently occupied by the building of the Baia Mare Police, 14a – building of the former book club, 15 – Tineretului Street, 16 – Pietrosului Street, 17 – Victoriei Square, 18 – Victoriei Street, 18a – painters' colony, 19 – Hera Street, 20 – Minerva Street, 21 – Valea Roșie Street, 22 – Petőfi Sándor Street, 23 – Viilor Hill, 24 – Florilor Hill, 25 – Crucii Hill, 26 – Dealul Florilor Street, 27 – George Bernard Shaw Street, 28 – Construcției Street, 29 – Tineretului Field, 29a – Maramureș County Museum of Ethnography and Folk Art, 30 – Regina Maria Municipal Park, 30a – lake in the park, 30b – main alleys of the park, 30c – gazebo, 30d – railway route © GoogleEarth © CNES/Airbus © Andreea MILEA

documentar în prima jumătate a secolului al XIV-lea ca oraș liber regal. Primele documente despre care avem cunoștință, din anii 1327-1329, nu s-au păstrat (BANDULA et al. 1965, 15; FEȘTILĂ et al. 1972, 129, 130, 132). Dar știm că prin documentul din 1329 Carol I Robert D'ANJOU¹¹ acorda judeului primar al așezării Baia Mare („Civitas Rivuli Dominarum” / Cetatea Râul Doamnelor) și Baia Sprie („Medio Mons” / Muntele Mijlociu) dreptul de a popula teritoriul împădurit dintre acestea pentru a sprijini dezvoltarea exploatărilor miniere din regiune (SUCIU 1967-1968, 53; FEȘTILĂ et al. 1972, 130). Primul document păstrat de atestare a orașului Baia Mare este documentul privilegiat din 1347 emis de Ludovic I cel

¹¹ Carol I Robert D'ANJOU, rege al Ungariei, a domnit în 1308-1342.

Historical and urban planning data relevant for the evolution of Baia Mare

■ The old mining town⁹ of Baia Mare,¹⁰ placed at an important crossroads connecting the plains with the mountains, is first

⁹ The exploitation of gold-silver ores, copper ores, lead, zinc, andesites, marls, etc. has long been a basic occupation of its inhabitants (GHINEA 1996, 100; FEȘTILĂ et al. 1972, 19-20).

¹⁰ Asszonypatak / Nagybánya, in Hungarian. Frauenbach / Neustadt, in German (SUCIU 1967-1968, 53).

mentioned in a document from the first half of the 14th century, as a free royal town. The first documents we know of, from 1327-1329, have been lost (BANDULA et al. 1965, 15; FEȘTILĂ et al. 1972, 129, 130, 132). However, we know that through the document of 1329 Charles I of Hungary¹¹ gave the prime judge of Baia Mare („*Civitas Rivuli Dominarum*” / Town of the River of Ladies) and Baia Sprie („*Medio Mons*” / Middle Mountain) the right to populate the wooded land between them in order to support the development of the mining operations in the region (SUCIU 1967-1968, 53; FEȘTILĂ et al. 1972, 130). The first preserved document attesting the town of Baia Mare is a charter from 1347 issued by Louis I OF ANJOU¹² that established the town limits, gave its citizens the right to freely choose their own judge, council members, and parish priest, granted certain privileges to mining, granted the right of free sale of wine on the town's territory, as well as the right to organise annual fairs, the right to fortify the town against outside enemies through moats and palisades, etc. The rights and freedoms received through this first charter have been sanctioned over time by other Hungarian kings, who have also granted new attributes of autonomy (BANDULA et al. 1965, 15; FEȘTILĂ et al. 1972, 131, 132).

Saint Stephen's Church was built between 1347 and 1376, in Gothic style. Between 1445 and 1448 a 50-metre-tall bell tower was added to it, which has been preserved to this day. The church was struck by lightning in 1769, and its ruins were removed in 1847 (BANDULA et al. 1965, 16, 22; GHINEA 1996, 101),¹³ offering the possibility to create the parvis pertaining to both the preserved tower and the adjacent Roman-Catholic Church.

In the 15th century crafts developed along with mining, and the town guilds were established (BANDULA et al. 1965, 17, 20). In 1469, Matthias Corvinus¹⁴ granted Baia Mare the right to surround itself with stone walls and bastions, which replaced the previous defence system, built of wood and earth walls. The defence of the bastions was entrusted to the guilds. Starting from that point in time, the *intra muros* town began to define its shape that would persevere over the centuries, housing the administrative and commercial functions of the community. Beyond the walls, the town was extended through suburbs housing people of modest condition (BANDULA et al. 1965, 18, 21; FEȘTILĂ et al. 1972, 135; GHINEA 1996, 100).

The first sewerage and street paving works were carried out in 1472, and in

Mare D'ANJOU,¹² prin care se stabilesc hotarele orașului, se acordă locuitorilor dreptul de a-și alege în mod liber judele, jurații și parohul, se acordă unele privilegii mineritului, se dă dreptul desfacerii libere a vinului pe teritoriul orașului precum și dreptul organizării de târguri anuale, dreptul de a fortifica orașul, prin șanțuri și palisade, împotriva dușmanilor din afară etc. Drepturile și libertățile primite prin această primă diplomă privilegială au fost întărite de-a lungul timpului de alți regi unguri, care au acordat și noi atribute de autonomie (BANDULA et al. 1965, 15; FEȘTILĂ et al. 1972, 131, 132).

Între 1347-1376 este construită, în stil gotic, Biserica Sf. Ștefan. Între 1445-1468 i se adaugă turnul clopotniță, înalt de 50 m, care se păstrează și în prezent. Biserica a fost trăsniță în 1769, iar ruinele ei au fost înlăturate în 1847 (BANDULA et al. 1965, 16, 22; GHINEA 1996, 101),¹³ dând ocazia amenajării parviului plantat aferent atât turnului păstrat cât și bisericii romano-catolice învecinate.

În secolul al XV-lea, alături de minerit se dezvoltă meșteșugurile și sunt înființate breslele (BANDULA et al. 1965, 17, 20). În 1469, Matia Corvin¹⁴ permite orașului Baia Mare să se înconjoare cu ziduri de piatră și bastioane, care vor înlocui sistemul de apărare anterior, construit din ziduri de lemn și pământ. Apărarea bastioanelor este încredințată breslelor. Orașul *intra muros* începe de pe atunci să-și definească forma, care se va perpetua peste secole adăpostind funcțiunile administrative și comerciale ale comunității. Dincolo de ziduri, orașul se extinde cu suburbii în care locuiau oameni de stare modestă (BANDULA et al. 1965, 18, 21; FEȘTILĂ et al. 1972, 135; GHINEA 1996, 100).

În 1472 se execută primele lucrări de canalizare și de pavare a străzilor cu piatră de râu, iar în 1641 este construită prima conductă pentru aprovizionarea cu apă a orașului, pentru a cărei întreținere a fost numit un meșter plătit de oraș. În secolul al XVII-lea, Baia Mare crește din punct de vedere edilitar, cu case construite întâi din lemn, apoi din piatră, pe parter, iar ulterior supraetajate. Majoritatea clădirilor din piața principală a orașului datează din secolele XVII-XVIII, cu refaceri în urma incendiilor. În 1673, austriei dăruie zidurile orașului, dar acestea sunt refăcute, supraviețuind până în secolul al XIX-lea, când ultimele fragmente rămase sunt, din nou, distruse. Singurul păstrat până în zilele noastre este Bastionul Măcelarilor (bastionul de muniție) din fosta piață a fânului (Szénatér), în prezent Piața Izvoare (BANDULA et al. 1965, 18, 21; GHINEA 1996, 100).

Secolul al XVIII-lea aduce câteva dintre edificiile religioase relevante ale orașului, dintre care amintim Biserica romano-catolică Sfânta Treime, construită între 1717-1720 în stil baroc în apropierea Bisericii Sf. Ștefan. Biserica reformată de pe actuala stradă Podul Viilor datează din 1792. Manufacturile încep să ia locul breslelor, înființate fiind inițial mai ales pe domeniile nobiliare. Dezvoltarea lor se va accentua în prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu dezvoltarea industrială a orașului. La sfârșitul secolului al XIX-lea, pomicultura reprezenta o ramură economică destul de dezvoltată, cu valorificarea fructelor în stare proaspătă sau uscate. Este încheiată construcția căii ferate care leagă Baia Mare de Satu Mare, ceea ce ajută atât comerțul cât și industriile minieră, metalurgică, forestieră etc. (BANDULA et al. 1965, 22, 25, 34; GHINEA 1996, 100, 101)

În 1896, Simon HOLLÓSY (Corbul) întemeiază „colonia de pictură”, care avea menirea să promoveze pictura în aer liber, în opoziție cu aca-

11 Charles Robert OF ANJOU, King of Hungary between 1308 and 1342.

12 Louis I (the Great) OF ANJOU reigned between 1342 and 1382.

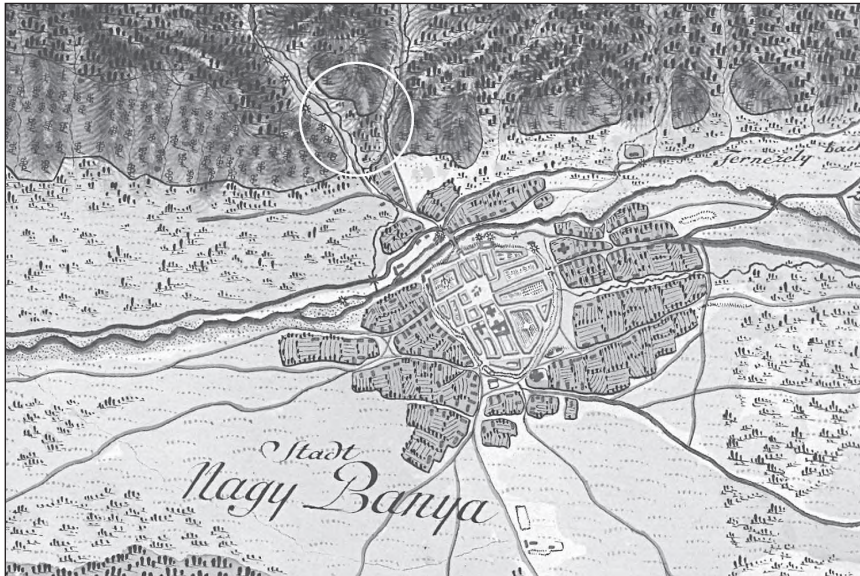
13 A last image of the church's ruins is offered by a pencil drawing from 1842, by Zsigmond PAP, from the print collection of the Maramureș County Museum of History and Archeology (according to RUSU & POP 2012, 11, 96, Pl. X).

14 Matthias Corvinus reigned between 1458 and 1490.

12 Ludovic I cel Mare D'ANJOU a domnit între anii 1342-1382.

13 O ultimă imagine a ruinelor bisericii ne este oferită de un desen în creion din 1842, de Zsigmond PAP, aflat în colecția de stampe a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș (conform RUSU & POP 2012, 11, 96, Pl. X).

14 Matia Corvin a domnit între anii 1458-1490.

■ **Fig. 2.** Reprezentarea Băii Mari (Stadt Nagy-Banya) în prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (1782-1785). Zona viitorului parc este reprezentată (de către autoare) cu linie albă © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020
■ **Figure 2.** Representation of Baia Mare (Stadt Nagy-Banya) in the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (1763-1787). The area of the future park is represented (by the author) with a white line © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

demismul. Din 1902, „colonia de pictură” își continuă activitatea prin înființarea „școlii libere de pictură”, transformată, în 1927, în „școala de pictură”, a cărei activitate încetează în 1936 (GHINEA 1996, 100).

Orașul Baia Mare se electrifică în 1908. Biserica greco-catolică de pe actuala stradă Vasile Lucaciu este construită între 1905-1911. În 1938, rețeaua de distribuție a apei potabile ajunge să totalizeze 4,2 km (situată fiind doar pe artera principală a orașului), iar rețeaua de canalizare 2,1 km (BANDULA et al. 1965, 57; FEȘTILĂ et al. 1972, 54, 56; GHINEA 1996, 101).

■ **Fig. 3.** Reprezentarea Băii Mari (NAGYBÁNYA) în cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac (1819-1869). Zona parcului, deja existent, ale cărui principale amenajări pot fi identificate, este reprezentată (de către autoare) cu linie albă © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020
■ **Figure 3.** Representation of Baia Mare (NAGYBÁNYA) in the 2nd Military Survey of the Austrian Empire (1806-1869). The area of the already existing park, with main elements that are identifiable, is represented (by the author) with a white line © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

1641 the first pipeline for the town's water supply was built, for the maintenance of which a craftsman paid by the town was appointed. During the 17th century, Baia Mare grew from an urban point of view, first with wooden houses, then with single-storey and later multi-storeyed stone houses. Most of the buildings in the town's main square date from the 17th and 18th centuries, with reconstructions following fires. In 1673, the Austrians demolished the town walls, but they were rebuilt, surviving until the 19th century, when the last remaining fragments were again destroyed. The only element preserved to this day is the Butchers' Bastion (the ammunition bastion) from the former hay market (Szénatér), currently Izvoarelor Square (BANDULA et al. 1965, 18, 21; GHINEA 1996, 100).

The 18th century brought some of the town's relevant religious buildings, of which we mention the Holy Trinity Roman Catholic Church, built between 1717 and 1720 in Baroque style near Saint Stephen's Church. The Calvinist Church, on the current Podul Viilor Street, dates from 1792. Manufactures, established initially especially on noble estates, started taking the place of the guilds. Their development accelerated in the first half of the 19th century, along with the town's industrial development. At the end of the 19th century, fruit growing was a fairly developed economic branch, selling fresh or dried fruit. The construction of the railway connecting Baia Mare with Satu Mare was finalised, supporting both commerce and the industries – mining, metallurgy, forestry, etc. (BANDULA et al. 1965, 22, 25, 34; GHINEA 1996, 100, 101)

In 1896, Simon HOLLÓSY (Corbul) founded the “painting colony”, which aimed to promote plein-air painting, as opposed to academicism. From 1902 the “painting colony” continued its activity through the establishment of the “free painting school”, transformed in 1927 into the “painting school”, whose activity ceased in 1936 (GHINEA 1996, 100).

Baia Mare became electrified in 1908. The Greek-Catholic Church, on the current Vasile Lucaciu Street, was built between 1905 and 1911. In 1938, the potable water distribution system reached a total of 4.2 km (located only on the town's main street) and the sewerage network 2.1 km (BANDULA et al. 1965, 57; FEȘTILĂ et al. 1972, 54, 56; GHINEA 1996, 101).

Geographical conditions determining the urban structure and morphology

■ Baia Mare is placed on the Săsar River, in a depression at the contact between the Tisa Plain, the Someș Hills and the foot of the Gutâi volcanic Mountains, at an altitude of about 220 m. The Săsar crosses the town on an approximate east-west direction. From the northwest to the southeast, the town is surrounded by hills divided by long valleys and by mountains covered

with extensive forests, which create picturesque landscapes. The region north of the Săsar Valley is occupied almost entirely by eruptive massifs (BANDULA et al. 1965, 7, 8; GHINEA 1996, 99-100).

In its path, the Săsar River created a series of terraces, which detach in a fan shape from Baia Sprie to Satu Nou de Jos. Most of the tributaries of Săsar come from the right-hand side, from the northern mountain slope. The tributaries from the left side are almost non-existent. The waters of the Săsar permanently transport tailings from the Baia Mare flotations. The riverbed and banks have been straightened and stabilised over time. The mineral water springs present in the area gave the opportunity to set up the Apa Sărată spa resort in Tăuții-Măgheruș, about 7 km northwest of Baia Mare (FEȘTILĂ et al. 1972, 50-52, 56).

The local conditions have determined the development of a rich vegetation, both woody and grassy, with plants characteristic of the plains, hills, plateaus, and mountains. A large part of the area is occupied by forests and large areas are cultivated with fruit trees (apples, plums, walnuts) and vines. The mountain range of the Carpathians protects the Baia Mare Depression from the cold winter currents, ensuring a favourable thermal regime, which favours the presence of thermophilic plant species, such as the sweet chestnut, which we find in the nearby hill forests (BANDULA et al. 1965, 9; FEȘTILĂ et al. 1972, 28, 74).

The study of Baia Mare in the context of the beginnings of Transylvanian urban public parks is relevant both for the presence of some of the previous forms of public spaces planted within it, as well as for its park, with typical characteristics of the first proper urban public parks.

The identification and analysis of planted public spaces used for leisure in Baia Mare

■ Most of the identified spaces were found in postcard collections, such as the one owned by the “Lucian Blaga” Central University Library in Cluj-Napoca (BCU) or the one accessible on the *Hungaricana* online platform.¹⁵ Some of the spaces were confirmed or added by consulting bibliographic and cartographic sources. Some toponymic variants could be recorded along with the identification of the locations.¹⁶

Thus, the following types of planted public spaces associated with the notion of leisure were identified (Figure 1):

1. *natural elements and extra-urban fields*: – Viilor Hill / Morgóhegy, Florilor Hill / Virághegy, and Crucii Hill / Kereszthegy,¹⁷ bordering the town to the north

15 *Hungaricana* (online platform for the presentation of Hungarian cultural heritage), accessed in August 2020 at <https://hungaricana.hu/en>.

16 In identifying the toponymic variants, the work of DÁVID et al. (2014) was of real use.

17 Names preserved and recorded in postcard collections (BCU: BAIA MARE; *Hungaricana*: Baia Mare / NAGYBÁNIA).

■ Fig. 4. Reprezentarea Băii Mari (NAGY BÁNYA / BAIA MARE) în cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei (1869-1887). Zona parcului, ale cărui principale amenajări pot fi identificate, este reprezentată (de către autoare) cu linie albă © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

■ Figure 4. Representation of Baia Mare (NAGY BÁNYA / BAIA MARE) in the 3rd Military Survey of Austria-Hungary (1869-1887). The area of the park, with the main elements identifiable, is represented (by the author) with a white line © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

Condiții geografice determinante pentru structura și morfologia urbană

■ Orașul Baia Mare este situat pe râul Săsar, într-o depresiune aflată la contactul dintre Câmpia Tisei, dealurile someșene și poalele munților vulcanici Gutâi, la o altitudine de c. 220 m. Râul Săsar străbate orașul pe direcția aproximativă est-vest. Din nord-vest până în sud-est, orașul este împrejmuț de dealuri despărțite prin văi lungi, și de munți acoperiți cu păduri întinse, care formează peisaje pitorești. Regiunea desfășurată la nord de valea Săsarului este ocupată aproape în întregime de masive eruptive (BANDULA et al. 1965, 7, 8; GHINEA 1996, 99-100).

În drumul său, Săsarul a creat o serie de terase care se desprind sub formă de evantai de la Baia Sprie până la Satu Nou de Jos. Cei mai mulți afluenți ai Săsarului vin din partea dreaptă, de pe versantul muntos nordic. Afluenții din partea stângă sunt cvasi-inexistenți. Apele Săsarului transportă în permanență steril de la flotațiile băimărene. Albia și țărmurile râului au fost îndreptate și stabilizate în timp. Izvoarele de apă minerală prezente în zonă au dat ocazia înființării stațiunii balneoclimaterice Apa Sărată din Tăuții-Măgheruș, la c. 7 km nord-vest de Baia Mare (FEȘTILĂ et al. 1972, 50-52, 56).

Condițiile locale au determinat dezvoltarea unei vegetații bogate, atât lemnoase cât și ierboase, cu plante caracteristice șesului, dealurilor, podișurilor și munților. O mare parte a zonei este ocupată de păduri, iar suprafețe întinse sunt cultivate cu pomi fructiferi (meri, pruni, nuci) și viță de vie. Lanțul muntos al Carpaților apără depresiunea băimăreană de curenții reci ai iernii, asigurând un regim termic favorabil, care favorizează prezența unor specii de plante termofile, precum castanul dulce, pe care îl întâlnim în pădurile dealurilor din apropiere (BANDULA et al. 1965, 9; FEȘTILĂ et al. 1972, 28, 74).

Studierea Băii Mari în contextul problematicei începuturilor parcurilor publice urbane transilvănene este relevantă atât pentru prezența câtorva dintre formele premergătoare de existență a spațiilor publice plantate în

■ Foto 1. Ilustrată tipărită în 1926, cu Lacul Bodi și grupuri de oameni destinzându-se în aer liber
© Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ Photo 1. Postcard printed in 1926, with the Bodi Lake and groups of people relaxing in the open air
© “Lucian Blaga” Central University Library

cadrul său, cât și pentru parcul său, cu caracteristici tipice primelor parcuri publice urbane propriu-zise.

Identificarea și analiza spațiilor publice plantate folosite pentru agrement în Baia Mare

■ Cele mai multe dintre spațiile identificate au fost reperate în colecții de ilustrate, cum este cea a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca (BCU) sau cea accesibilă pe platforma online *Hungaricana*.¹⁵ Unele spații s-au confirmat sau s-au adăugat și prin consultarea surselor bibliografice și cartografice. Odată cu identificarea amplasamentelor, au putut fi consemnate și unele variante toponimice.¹⁶

Astfel, au fost identificate următoarele tipuri de spații publice plantate asociabile cu noțiunea de agrement (fig. 1):

1. elemente naturale și câmpuri extraurbane:

- Dealul Viilor / Morgóhegy, Dealul Florilor / Virághegy și Dealul Crucii / Kereszthegy,¹⁷ delimitând orașul în partea de nord
- Valea Roșie / Veresviz [völgy] și Valea Usturoiului¹⁸ / Coșinziana-Usturoi / Valea Bolintineanu / Fokhagymás völgy / Foghagymás [völgy],¹⁹ situate la nord de oraș, între Dealul Viilor și Dealul Florilor
- câmpurile desfășurate la sud de oraș
- malurile neamenajate ale râului Săsar / Zazar²⁰ și terasele estice și vestice ale văii acestuia, desfășurate la est și vest de oraș

2. piețe amenajate / reamenajate:

15 Hungaricana (platformă online de prezentare a patrimoniului cultural maghiar), accesată în august 2020 la <https://hungaricana.hu/en>.

16 Pentru identificarea variantelor toponimice, de un real folos a fost lucrarea DÁVID et al. (2014).

17 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate și păstrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

18 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate și păstrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

19 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

20 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate și păstrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

– Roșie Valley / Veresviz [völgy] and Usturoiului Valley¹⁸ / Coșinziana-Usturoi / Valea Bolintineanu / Fokhagymásvölgy / Foghagymás [völgy],¹⁹ found to the north of the town, between Viilor Hill and Florilor Hill

– the fields to the south of the town
– the undeveloped banks of the Săsar / Zazar River²⁰ and the eastern and western terraces of its valley, to the east and west of the town

2. designed / redesigned squares:

– [Main] Square / Fótér / Piac tér / Unirii Square²¹ / Egyesülési tér / II. Rákóczy Ferenc tér²² / Libertății Square²⁴

– Lendvay-tér²⁵

– Deáktér²⁶ / parvis of the Roman-Catholic Church [Római kath. templom] and of Saint Stephen’s Tower [Szent István torony]

3. designed / redesigned streets:

– Erdélyi út²⁷ / Vasile Alecsandri Street²⁸

4. public gardens / parks:

– Liget / Orchard / Park / Széchenyi liget²⁹ / Regina Maria Park³⁰

The extra-urban areas of the town are typologically different. We find most of the roads connecting the town with the territory south of the Săsar and the settlement, where the terrain is flatter. This situation can be easily observed in the three military maps from the 18th and 19th centuries (Figures 2-4). The fact that the town was mainly approached from the south is also proven by the use of the town’s view, outlined on the background of the hills, as an emblematic image, transmitted through prints (RUSU & POP 2012, 96, Pl. I, II, IV, VIII, IX)

18 Names preserved and recorded in postcard collections (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

19 Names recorded in postcard collections (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

20 Names preserved and recorded in postcard collections (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

21 Name received after the Great Union of 1918.

22 Name received at the instauration of the Horthyst régime (1940-1944).

23 Names recorded in postcard collections (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA). With the former Ștefan Vodă Hotel.

24 Current name.

25 Name recorded in postcard collections (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA). With the building of the former reading club and the statue of actor [Márton] LENDVAY. Placed between the current Tineretului, Gheorghe Șincai, Șteampului and Pietrosului Streets, but disappeared by now through its occupation by the Baia Mare Police Building.

26 Name recorded in postcard collections (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA). Functioning with the two mentioned buildings, the parvis could also be assimilated with an institutional square.

27 Name recorded in postcard collections (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

28 Current name.

29 Name used prior to the Great Union and again after the instauration of the Horthyst régime (1940-1944).

30 Name acquired after the Great Union of 1918 and restored at present: “Regina Maria Municipal Park”.

31 Names recorded in postcard collections. With a lake and a gazebo (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁN YA).

■ **Foto 2.** Ilustrată tipărită în 1925, cu copii la iarbă verde pe malurile Săsarului, în suburbia Dealul Crucii © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 2.** Postcard printed in 1925, with children at a picnic on the banks of the Săsar, in the Dealul Crucii suburb © “Lucian Blaga” Central University Library

and later through illustrations.³² Although the northern areas, with slopes dominating the town offer privileged points of observation, the northern view of the town is less common in iconographic documents. At least three reasons could have contributed to this situation: the difficulty of accessing the slopes, a less spectacular view of the town, i.e. without a background, and the choice of the view that foreign travellers would have had the chance to observe more often and thus recognise.

However, even though the “portrait” of the town was often taken from the south, the northern suburban areas offered the town’s inhabitants more opportunities to spend time outdoors, not only on the nearby hills and valleys, but also by hiking to more distant destinations. If the access to the Igniș / Rozsály, the Creasta Cocoșului / Kakastarély, and the Trei Apostoli / Három Apostol peaks, the Sturului Valley / Szturivölgy, the Izvoare / Forrásliget area assumed a predilection for the climbing effort, the Bodi Lake / Bódi tó was chosen for the more quiet outings, with walks around the lake and by boat (Photo 1).

The banks of the Săsar, located at the contact between the plains and hill, at the same on the border of the town and later at

– Piața [principală] / Főtérfő / Piacz tér / Piața Unirii²¹ / Egyesülési tér / II. Rákóczy Ferenc tér^{22,23} / Piața Libertății²⁴

– Lendvay-tér²⁵

– Deáktér²⁶ / parviul bisericii romano-catolice [Római kath. templom] și turnului Sf. Ștefan [Szent István torony]

3. străzi amenajate / reamenajate:

– Erdélyi út²⁷ / strada Vasile Alecsandri²⁸

4. grădini / parcuri publice:

– Liget / Livada / Parcul / Széchenyi liget²⁹ / Parcul Regina Maria^{30,31}

Suprafețele extraurbane ale orașului sunt diferite din punct de vedere tipologic. La sud de Săsar și de oraș, acolo unde terenul este mai plat, găsim majoritatea drumurilor de legătură ale orașului cu teritoriul. Această situație se poate observa cu ușurință în cele trei hărți militare din secolele al XVIII-lea și XIX-lea (fig. 2-4). Accesul privilegiat dinspre sud este dovedit și de folosirea imaginii dinspre sud a orașului, profilat pe fundalul dealurilor, ca imagine emblematică, transmisă prin stampe (RUSU & POP 2012, 96, Pl. I, II, IV, VIII, IX) și ulterior prin ilustrate.³² Deși suprafețele nordice, cu versanți dominând orașul oferă puncte privilegiate de observație, imaginea dinspre nord a orașului este mai rar întâlnită în documentele iconografice. Cel puțin trei motive ar fi putut contribui la această situație: dificultatea accederii versanților, caracterul mai puțin spectaculos al imaginii orașului lipsit de fundal, respectiv optarea pentru acea imagine pe care călătorul străin ar fi avut mai des ocazia să o observe și, astfel, să o recunoască.

Totuși, chiar dacă portretul orașului este adesea luat dinspre sud, suprafețele extraurbane nordice ofereau locuitorilor orașului mai multe ocazii de petrecere a timpului în aer liber, nu doar pe dealurile și văile apropiate, ci și prin drumetii către obiective ceva mai îndepărtate. Dacă accederea vârfurilor Igniș / Rozsály, Creasta Cocoșului / Kakastarély, Trei Apostoli / Három Apostol, văii Sturului / Szturi völgy, zonei Izvoare / Forrásliget presupunea predilecția pentru efortul cățărării, lacul Bodi / Bódi tó era ales pentru ieșirile mai liniștite, cu plimbări în jurul lacului și cu barca (foto 1).

Malurile Săsarului, situate la contactul dintre seș și dealuri, totodată la marginea orașului iar ulterior la contactul dintre zona istorică și periferii, au fost și ele însușite de către locuitori în scop agremental, pentru ieșiri la iarbă verde pe malul apei (foto 2). Totuși, amenajarea malurilor Săsarului vine târziu, ulterior perioadei studiate, fără să susțină funcțiunea de agrement ci pe cea utilitară, de stabilizare și dirijare a cursului apei.

21 Denumire primită în urma Marii Uniri din 1918.

22 Denumire primită la instaurarea regimului horthyst (1940-1944).

23 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁNYA). Cu fostul Hotel Ștefan Vodă.

24 Denumire actuală.

25 Denumire consemnată în colecțiile de ilustrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁNYA). Cu clădirea fostului cerc de lectură și cu statuia actorului [Márton] LENDVAY. Situată între actualele străzi Tineretului, Gheorghe Șincai, Șteampului și Pietrosului, dar dispărută în prezent prin ocuparea ei cu construcția Poliției Baia Mare.

26 Denumire consemnată în colecțiile de ilustrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁNYA). Funcționând împreună cu cele două clădiri amintite, parviul ar putea fi asimilat și unui scuar instituțional.

27 Denumire consemnată în colecțiile de ilustrate (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁNYA).

28 Denumire actuală.

29 Denumire anterioară Marii Uniri și reluată la instaurarea regimului horthyst (1940-1944).

30 Denumire primită în urma Marii Uniri din 1918 și reluată în prezent: „Parcul Municipal Regina Maria”.

31 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate. Cu lac și foisor (BCU: BAI A MARE; Hungaricana: Baia Mare / NAGYBÁNYA).

32 A se vedea, de exemplu: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1217992/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Y1x1MDBBIMW55YSJ9&img=0> (accesat în iulie 2021).

32 See, for example: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1217992/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Y1x1MDBBIMW55YSJ9&img=0> (accessed in July 2021).

- **Foto 3.** Ilustrată tipărită în 1930, înfățișând piața principală a orașului (Főtér) privită dinspre nord. Perimetrul pieței este aliniat cu arbori, iar centrul său, în capăt de perspectivă al străzii Podul Viilor (Hid utcza), este punctat cu un grup de arbori. În plan secund, se remarcă turele bisericii romano-catolice Sfânta Treime și turnul Sf. Ștefan © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”
- **Photo 3.** Postcard printed in 1930, showing the main square of the town (Főtér) seen from the north. The perimeter of the square is lined with trees, and its centre, perspective end for Podul Viilor Street (Hid utcza), is highlighted by a group of trees. In the background, the towers of the Holy Trinity Roman Catholic Church and of Saint Stephen's can be seen © “Lucian Blaga” Central University Library

Piața principală a orașului, de dimensiuni considerabile (c. 95 x 143m),³³ situată central și având o formă dreptunghiulară clară, era folosită în mod tradițional ca piață de târg. Din acest motiv spațiul liber era necesar, iar amenajările care să-l ocupe nu își prea aveau locul. Primele amenajări plantate, sub forma aliniamentelor de arbori de-a lungul laturilor pieței, le observăm în fotografiile de sfârșit de secol XIX ale fotografului băimărean Sándor ÜRMÖSI (RUSU & POP 2012, 11, 12, Pl. XIV, XV, XVI), dar și în fotografiile de început de secol XX, inclusiv până în anii '20-'30, valorificate sub formă de ilustrate (foto 3). Într-o primă fază, latura din dreapta a Hotelului Sfântul Ștefan era lipsită de arbori, aceștia fiind adăugați ulterior, ca două aliniamente scurte flancând rezalitul central al clădirii. Suprafața pieței era pavimentată cu piatră de râu și modelată pentru crearea rigolelor necesare scurgerii apei pluviale. Tot în această perioadă, centrul pieței, în capăt de perspectivă al străzii Podul Viilor (Hid utcza), apare punctat printr-un grup de arbori în jurul cărora, cu timpul, sunt dispuși în continuare puieti. În fotografiile lui Sándor ÜRMÖSI apare cu claritate faptul că grupul de arbori, prin umbra oferită, era benefic grupurilor de oameni și animale venite la târg, iar o construcție compactă prezentă între arbori se poate să fi reprezentat o fântână. O a doua etapă distinctă în amenajarea pieței principale apare documentată în anii '30-'40 ai secolului al XX-lea,³⁴ când suprafața centrală devine o grădină decorativă, cu motive formale specifice timpului, iar funcțiunea de târg, desigur, dispăre. Locul grupului de arbori menționat anterior este luat de un rondou-colină care punctează și de data aceasta centrul amenajării (foto 4). Dată fiind perioada creării amenajării, putem presupune că ea nu este străină de schimbările politice petrecute (Marea Unire din 1918), ca

³³ Piața a constituit de fapt nucleul așezării. Chiar dacă fondul construit a evoluat, dimensiunile și configurația sa s-au păstrat din secolul al XIV-lea și până în zilele noastre. De la bun început ea a fost gândită ca un spațiu arhitectural, spre care toate casele ce o delimitau se îndreptau, și care constituia scena vieții laice a orașului, neexistând de-a lungul istoriei ei nicio asociere cu edificiile religioase ale orașului, retrase, în cazul Băii Mari, în spatele pieței (NIEDERMAIER 2016, 337-340).

³⁴ „Centrul orașului îl reprezintă piața mare în formă de careu, cu trotuare largi, având în mijloc un mic parc, frumos și bine îngrijit” (MERUȚIU 1934, 7-8).

the point of contact between the historical area and the suburbs, were also appropriated by the inhabitants for recreational purposes, for outings on the waterfront (Photo 2). However, the landscaping of the Săsar banks came late, after the studied period, without supporting the function of leisure but the utilitarian one, of stabilisation and direction of the watercourse.

The town's main square, of considerable size (approx. 95 x 143 m),³³ located centrally and with a clear rectangular shape, was traditionally used as a market fair, which required free space, thus there was no place for landscaping or urban furniture. The first planted elements, in the form of tree alignments along the sides of the square, are observed in the late 19th century photos of the Baia Mare photographer, Sándor ÜRMÖSI (RUSU & POP 2012, 11, 12, Pl. XIV, XV, XVI), but also in early 20th century photographs, until the 1920s and 1930s, capitalised in the form of postcards (Photo 3). In a first phase, the side next to the Sfântul Ștefan Hotel was devoid of trees, these being added later as two short alignments flanking the central avant-corps of the building. The square was paved with river stone and shaped to create the gutters needed for rainwater to drain. Also during this period, the centre of the square, at the perspective end of the Podul Viilor Street (Hid utcza), appears to have been dotted by a group of trees around which, over time, more seedlings were placed. In the photographs of Sándor ÜRMÖSI it is clear that the group of trees, through the shade provided, was beneficial to the groups of people and animals who came to the market, and a compact construction present between the trees may have represented a fountain. A second distinct stage in the landscaping of the main square is documented in the 1930s and 1940s,³⁴ when the central area became a decorative garden, with formal motifs specific to the time, and the market function, of course, disappeared. The place of the group of trees mentioned above was taken by a round lawn in the shape of a mound, which again highlighted the centre of the arrangement (Photo 4). Given the period when this design was created, we can assume that it was not foreign to the political changes that took place (the Great Union of 1918), as an act of affirmation of the new régime through the image of the town's main public space. The politicisation of the arrangement was clearly affirmed with the establishment of

³³ The square was in fact the core of the settlement. Even though the building stock evolved, its dimensions and configuration have been preserved from the 14th century to the present day. From the very beginning it was conceived as an architectural space, towards which all the houses that delimited it were directed, and which constituted the scene of the town's secular life, without any association throughout its history with the town's religious buildings, which were retreated, in the case of Baia Mare, behind the square (NIEDERMAIER 2016, 337-340).

³⁴ „The town centre is represented by the large square with wide sidewalks, and a small park in the middle, beautiful and well-maintained” (MERUȚIU 1934, 7-8).

the Horthyst régime (1940-1944), when a platform was integrated in the round lawn, in the middle of which the flag of Hungary was raised.³⁵ The design of the square has undergone further transformations after the studied period, for a while preserving its garden-like character, later returning to a square with mainly mineral elements.

The Lendvay [Márton] Square³⁶ was an other historical square of the town, which we find depicted starting with the 19th century, outside the former fortified area, at the western exit of the town. At the time, it was a medium-sized (approx. 30 X 70 m), rectangular square, oriented on a north-west-southeast direction, having as main built element the building of the reading club (Polgári Olvasókör) on the north-western side. The building's elevation towards the square, still preserved, is symmetrical, which was continued by the design of the square. Thus, on the square's axis (which is also the symmetry axis of the elevation) stood the statue of actor Márton LENDVAY,

35 See, for example: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218093/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Y1x1MDBlMW55YSJ9&img=0> (accessed in July 2021).

36 See, for example: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218122/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Y1x1MDBlMW55YSJ9&img=0> (accessed in July 2021).

■ **Foto 5.** Ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau începutul secolului al XX-lea, înfățișând parviul bisericii romano-catolice Sfânta Treime și turnului Sf. Ștefan © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 5.** Postcard from the end of the 19th or the beginning of the 20th century, showing the parvis of the Holy Trinity Roman-Catholic Church and of the Saint Stephen's Tower © „Lucian Blaga” Central University Library

■ **Foto 4.** Ilustrată inventariată în 1940, înfățișând piața principală a orașului privită dinspre sud. Perimetrul pieței este aliniat cu arbori, iar suprafața centrală a pieței este amenajată sub formă de grădină. Locul grupului de arbori anterior este luat de un rondou-colină. În plan secund se remarcă biserica reformată, iar în planul îndepărtat Câmpul Tineretului (Klastrom-rét), învecinat parcului orașului © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 4.** Postcard inventoried in 1940, showing the main square of the town seen from the south. The perimeter of the square is lined with trees, and the central area is arranged as a garden. The place of the previous group of trees is taken over by a round lawn in the shape of a mound. The Calvinist Church is seen in the background and in the distance is Tineretului Field (Klastrom-rét), next to the park © „Lucian Blaga” Central University Library

un act de afirmare a noului regim în imaginea principalului spațiu public al orașului. Politizarea amenajării este clar afirmată odată cu instaurarea regimului horthyst (anii 1940-1944), când în rondoul central este integrată o platformă în mijlocul căreia este înălțat drapelul Ungariei.³⁵ Amenajările pieței vor mai suferi transformări și ulterior perioadei studiate, pentru un timp păstrând caracterul de grădină al pieței, ulterior revenind la o piață cu amenajări preponderent minerale.

Piața Lendvay [Márton]³⁶ era și ea o piață istorică a orașului, pe care o găsim figurată începând cu secolul al XIX-lea, imediat în afara fostei zone fortificate, la ieșirea dinspre vest din oraș. În epocă, era o piață cu suprafață medie (c. 30 x 70 m), de formă dreptunghiulară, orientată pe direcția NV-SE, având ca principală piesă construită clădirea cercului de lectură (Polgári Olvasókör) pe latura nord-vestică. Fațada dinspre piață a acestei clădiri, păstrată și în zilele noastre, are o compoziție simetrică, pe care amenajarea pieței o continua. Astfel, în axul pieței (totodată axul de simetrie al fațadei) era dispusă statuia actorului Márton LENDVAY, instalată în mijlocul unei grădini decorative cu modele elaborate și arbori care, cu timpul i-au creat un fundal. Dacă cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac (1819-1869) schițează piața liberă de amenajări, cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei (1869-1887) sugerează prezența unei suprafețe delimitate în cadrul ei; astfel, putem presupune că amenajarea pieței sub formă de grădină datează din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Secolul al XX-lea desființează piața, ocupând-o cu clădirea de mari dimensiuni destinată instituției poliției.

Parviul bisericii romano-catolice și turnului Sf. Ștefan (foto 5) ar putea fi privit și ca un spațiu instituțional. El apare ca un spațiu retras față de străzile care îl delimitează și pe care le conectează (strada Crișan / Magyar utca,

35 A se vedea, de exemplu: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218093/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Y1x1MDBlMW55YSJ9&img=0> (accesat în iulie 2021).

36 A se vedea, de exemplu: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218122/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Y1x1MDBlMW55YSJ9&img=0> (accesat în iulie 2021).

respectiv strada 1 Mai / Vár utcza), funcționând ca un spațiu public intim. Parviul se conturează odată cu demolarea ultimelor ruine ale Bisericii Sf. Ștefan, în 1847, primind o suprafață predominant minerală punctată de arbori răsfirați și mobilată cu grupuri consistente de mobilier pentru ședere.

Actuala stradă Vasile Alecsandri se suprapune unuia din drumurile principale istorice de acces în oraș dinspre sud.³⁷ Profilul generos al drumului a permis integrarea amenajărilor plantate. Astfel, două căi de circulație erau acomodate, separate printr-o rigolă largă înierbată situată în axul drumului. Pe ambele părți, căile de circulație pietonală erau separate de cele carosabile, din nou, prin câte o rigolă largă înierbată. Atât căile de circulație pietonală cât și rigola centrală, pe ambele sale părți, erau aliniată cu arbori. Generozitatea acestui profil a permis ulterior, odată cu evoluția orașului și dezvoltarea circulației, păstrarea amenajărilor plantate cu un profil de bulevard.

În 1934 apare consemnat faptul că în partea de nord a orașului „se găsește o mare și frumoasă grădină publică [...] cu alee, cu grupuri de flori, cu cărări prin grupuri naturale, cu poienițe luminoase printre copaci viguroși. Această grădină a capătat o înfățișare și mai pitorească prin prelungirea de sub munte” (MERUȚIU 1934, 8). Totuși, începuturile parcului sunt mult mai timpurii, principalele sale amenajări fiind schițate deja în cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac (1819-1869) (fig. 3) și cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei (1869-1887) (fig. 4), aceasta din urmă consemnând și denumirea sa din epocă: *Liget*.³⁸ Din păcate, niciuna din cele două hărți militare nu conturează cu precizie limitele parcului, lăsând pe alocuri interpretarea posibilă. Ceea ce e sigur este că parcul a ocupat o suprafață la limita nordică a orașului, între Valea Roșie și Valea Usturoiului, de-a lungul cărora erau conduse drumuri. Caracterul neregulat al acestor drumuri, dar și topografia accidentată și necesitatea adaptării la existența unor parcele deja constituite, au imprimat în mod firesc un caracter neregulat perimetrului parcului. Forma sa planimetrică nu poate fi propriu-zis definită, dar se poate remarca unghiul ascuțit al părții sale sudice, care și dă ocazia acomodării unuia dintre accese. Existența celor două drumuri (în prezent, străzile Valea Roșie și Petőfi Sándor) a făcut posibilă accesarea parcului atât de pe latura sa vestică, cât și de pe cea estică. Caracterul celor două străzi este totuși diferit. Strada Petőfi Sándor este mai bine constituită din punct de vedere arhitectural decât strada Valea Roșie, ceea ce ne îndeamnă să presupunem că și în epocă putea fi considerată ca fiind mai importantă. Această presupunere este încurajată și de faptul că limita parcului este bine susținută la strada Petőfi Sándor printr-o construcție de împrejmuire mai veche, spre deosebire de cea existentă la strada Valea Roșie, unde s-a recurs la o formulă simplă, contemporană nouă. Astfel, deși accesul în parc se putea face de pe ambele străzi, tindem să credem că accesul principal se făcea din Valea Usturoiului, de pe actuala stradă Petőfi Sándor. Această presupunere pare să fie confirmată și de reprezentările schematice din cele două hărți militare, în care aleile schițate se conectează la drumul dinspre est. Ambele hărți sugerează existența unei mici piațete circulare în prelungirea intrării principale, iar cea de-a treia ridicare topografică militară sugerează și prezența lacului. Ilustratele din epocă ne dezvăluie și alte detalii ale amenajării: alei cu diverse înfățișări (foto 6), un foișor în apropierea piațetei (foto 7), aspecte ale lacului (foto 8), un birt, precum și mobilarea consistentă pentru ședere. Tot ilustratele ne dovedesc că parcul era și un punct de belvedere asupra orașului (foto 9). În timp, poziția parcului a rămas una marginală, orașul dezvoltându-se în mică măsură înspre nord.

Baia-Mare

Vedere din Livodă

■ Foto 6. Ilustrată tipărită în 1925, înfățișând aleea de carpen din parcul orașului © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ Photo 6. Postcard printed in 1925, showing the hornbeam alley in the town park © “Lucian Blaga” Central University Library

placed in the middle of a decorative garden with elaborate models and trees that, over time, created a background for it. If the Second Military Survey of the Austrian Empire (1819-1869) shows the square without any design elements, the Third Military Survey of Austria-Hungary (1869-1887) suggests the presence of a bordered area within it: thus, we can assume that the landscaping of the square as a garden dates from the second half of the 19th century. The 20th century eliminated the square, occupying it with the large building intended for the police.

The parvis of the Roman-Catholic Church and Saint Stephen's Tower (Photo 5) can also be regarded as an institutional space. It appears as retreated from the streets that border it and which it connects (Crișan Street / Magyar utcza, respectively 1 Mai Street / Vár utcza), functioning as an intimate public space. The parvis took shape following the demolition of the last ruins of Saint Stephen's Church, in 1847, receiving a predominantly mineral surface dotted with scattered trees and furnished with consistent groups of sitting furniture.

The current Vasile Alecsandri Street is overlapping one of the main historical access roads to the town from the south.³⁷ The generous profile of the road allowed for the integration of planted elements. Thus, two

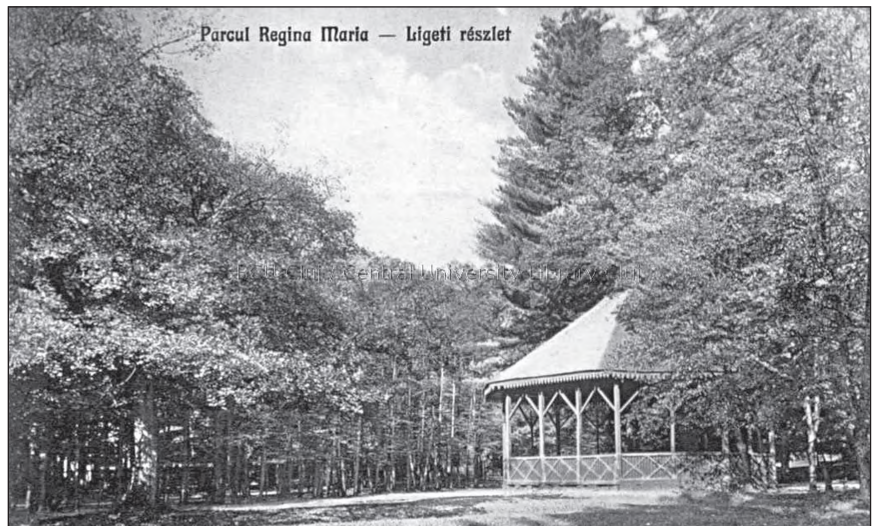
³⁷ See, for example: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218134/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Ylx1MDBlMW55YSJ9&img=0> (accessed in July 2021).

³⁷ A se vedea, de exemplu: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218134/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJOYWd5Ylx1MDBlMW55YSJ9&img=0> (accesat în iulie 2021).

³⁸ În limba română: dumbravă.

traffic lanes were accommodated, separated by a wide grassy central reservation located on the road's axis. On both sides, the pedestrian traffic was separated by the roadway through grassy verges. Both the pedestrian traffic routes and the central reservation were lined by trees on both sides. The generosity of this profile allowed subsequently, with the town's evolution and the development of traffic, the preservation of the planted elements, with a boulevard profile.

Documented in 1934 is the fact that on the northern side of the town "there is a large and beautiful public garden [...] with alleys, groups of flowers, with paths through natural groups, with bright meadows among vigorous trees. This garden has acquired an even more picturesque image by its extension below the mountain" (MERUȚIU 1934, 8). However, the beginnings of the park are much earlier, its main elements being already sketched in the Second Military Survey of the Austrian Empire (1819-1869) (Figure 3) and in the Third Military Survey of Austria-Hungary (1869-1887) (Figure 4), the latter also noting its name at the time: *Liget*.³⁸ Unfortunately, neither of the two military surveys outlines the park limits precisely, leaving sometimes room for interpretation. What is certain is that the park occupied an area at the northern limit of the town, between the Roșie and Usturoiului valleys, along which roads were created. The irregular character of these roads, but also the rugged topography and the need to adapt to the existence of already established plots of land, naturally gave an irregularity to the park's perimeter. Its layout cannot be properly defined, but the sharp angle of its southern part can be noticed, giving the opportunity to house one of the accesses. The existence of the two roads (currently Valea Roșie and Petőfi Sándor Streets) made possible the access to the park both from its western and eastern side. The two streets are, however, different. Petőfi Sándor Street is better constituted from an architectural point of view than Valea Roșie Street, which leads us to believe that at the time it could have been considered more important. This assumption is also encouraged by the fact that the park border is well defined towards the Petőfi Sándor Street by an older fence-like construction, as opposed to the one towards the Valea Roșie Street, where a simple, contemporary solution was used. Thus, although the access to the park was possible from both streets, we tend to believe that the main entrance was from the Usturoiului Valley, from the current Petőfi Sándor Street. This assumption seems to be also confirmed by the schematic representations in the two military surveys, where the displayed alleys are connected to the road from the east. Both maps suggest the existence of a small round square extending from the main entrance, the third military survey also suggesting the presence of the lake. Postcards from the period also reveal other details of the landscaping: alleys with various appearances (Photo 6), a gazebo near the round square (Photo 7),

■ Foto 7. Ilustrată de la începutul secolului al XX-lea, înfățișând foișorul din parcul orașului © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ Foto 7. Postcard from the beginning of the 20th century, showing the gazebo in the town park © “Lucian Blaga” Central University Library

Discuții și concluzii

■ Elementele naturii au fost întotdeauna puternic prezente în ambianța orașului Baia Mare, reprezentate fiind de: râul Săsar, care a mărginit pentru o bună perioadă de timp așezarea iar apoi a traversat-o; dealurile nordice, vizibile din oraș, accesibile pentru drumeții și constituind un fundal al siluetei orașului pentru călătorii sosind dinspre sud; și, nu în ultimul rând, grădinile înverzite ale caselor într-un țesut urban de densitate nu prea mare. În ceea ce privește integrarea spațiilor publice plantate, Baia Mare a parcurs etape tipice orașelor transilvănene și europene.

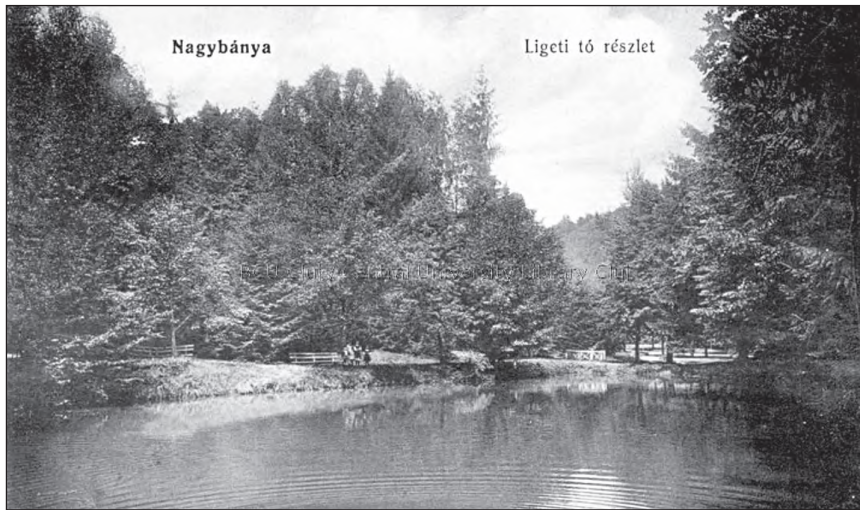
Nevoia de destindere și agrement în natură a fost satisfăcută inițial prin accesarea împrejurimilor orașului: malurile neamenajate ale Săsarului, poalele și versanții dealurilor Viilor, Florilor și Crucii, precum și văile dintre acestea (Valea Roșie și Valea Usturoiului). Pe lângă accesarea acestor vecinătăți apropiate, băimărenii puteau alege și drumeții mai îndepărtate, în peisajul pitoresc al munților apropiați, obiective clasice fiind vârful Igniș, Creasta Cocoșului, Trei Apostoli, dar și Valea Sturului, zona Izvoare și Lacul Bodi.

Astfel, având peisajul natural aproape și accesibil, dar și un țesut urban aerisit, cu grădini private generoase, în Baia Mare nu a existat neapărat o presiune pentru integrarea tuturor formelor premergătoare parcului public urban. Acestea s-au limitat la elemente de amenajare, nu foarte afirmate, ale piețelor și străzilor. Amenajarea peisagistică a acestor spații publice tradiționale vine, de data aceasta, ulterior înființării parcului orașului. Parcul orașului apare în secolul al XIX-lea, adică în perioada caracteristică formării parcurilor publice urbane transilvănene și europene, având totodată caracteristici tipice acestui grup: poziție periferică față de întinderea orașului la vremea respectivă, formă neregulată (ușor „parazitată” pe perimetru de alte proprietăți) și o amenajare adaptată topografiei, chiar dacă nu neapărat cu un desen liber.

Reședințe fastuoase, dispunând de amenajări exterioare aparte nu au existat, iar cele în care un public limitat începe să aibă acces condiționat sunt asociate unor funcțiuni cu caracter instituțional; putem aminti astfel proprietatea pe care funcționa școala de pictură,³⁹ dispunând de o grădină generoasă.

39 A se vedea, de exemplu: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218042/?-list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJEQVRBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiXX0sICJxdWVye-Si6ICJOYwd5Ylx1MDBIMW55YSJ9&img=0> (accesat în iulie 2021).

38 In English: grove.

■ **Foto 8.** Ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau începutul secolului al XX-lea, înfățișând lacul din parcul orașului © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 8.** Postcard from the end of the 19th or the beginning of the 20th century, showing the lake in the town park © “Lucian Blaga” Central University Library

Fortificațiile orașului istoric nu au fost valorificate pentru promenadă. Odată desființate, spațiul pe care îl ocupau a fost în cea mai mare parte parcelat, completând țesutul urban cu o centură de cvartale neregulate, înguste și lungi. Traseul fostelor fortificații rămâne recognoscibil în spațiul public al orașului prin configurația inelară a străzilor conduse de-a lungul lui.

Dintre piețele *intra muros* ale orașului, doar piața principală primește, în perioada studiată, amenajări plantate consistente, cu transformări aparent tributare regimurilor politice care se succed. Parviul turnului Sf. Ștefan și bisericii romano-catolice, constituit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea prin demolarea ruinelor Bisericii Sf. Ștefan, plantat și accesibil public, are în bună parte un caracter „instituțional” prin poziția și funcționarea împreună cu cele două obiective amintite. Piața mică *intra muros* (Kis-piacz / Piața Păcii) nu primește în epocă mai mult de câteva exemplare întâmplătoare de arbori. Piața Lendvay Márton, amenajată și ea în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este deja o piață *extra muros*. Tot din această categorie, fosta piață a fânului (Szénatér / Piața Izvoare) rămâne lipsită de amenajări, păstrând în schimb Bastionul Măcelarilor din fostele fortificații. Spre această piață se îndreptau pe vremuri, ca și acum, două din principalele drumuri de acces spre oraș: Erdélyi út / strada Vasile Alecsandri și Agyagos / strada Mihai Eminescu; prin profilul lor generos, ele puteau fi asociate cu prezența vegetației. În timp ce amenajarea actualei străzi Mihai Eminescu se rezuma la prezența unei semnificative rigole înverzite între drum și trotuar pe ambele părți, actuala stradă Vasile Alecsandri, cu profilul său și mai generos, a integrat și aliamente de arbori, alături de o rigolă suplimentară situată în axul drumului, mărginită și ea de două aliniamente de arbori. Străzile *intra muros* în schimb nu au recurs decât în mică măsură la prezența vegetației, fapt explicabil prin dimensiunea lor redusă și nevoia de spațiu. Putem arunca o privire asupra celor patru străzi principale ale orașului fortificat; Magyar utcza / strada Crișan, lipsită de arbori dar beneficiind de imaginea și ambianța oferite de arborii parviului turnului Sf. Ștefan, pe care îl delimitează; Felsőbányai utca / strada Vasile Lucaciu, lipsită de arbori; Hid utcza / strada Podul Viilor, primind un aliniament scurt de arbori în retragerea frontului estic din apropierea pieței principale; Szatmári utca / strada Gheorghe Șincai, cu arbori sporadici și aliniamente abia instalate, beneficiind de imaginea unor grădini de față precum cea a liceului.

Pădurea orașului, desfășurându-se la nord de acesta nu poate fi considerată propriu-zis o pădure de agrement, intrând mai degrabă în categoria elementelor naturale extraurbane apropiate în acest scop.

aspects of the lake (Photo 8), a pub, as well as consistent furnishing for sitting. The postcards also prove that the park was a viewpoint over the town (Photo 9). Over time, the position of the park remained marginal, the town expanding only slightly to the north.

Discussions and conclusions

■ The elements of nature have always been strongly present in the ambiance of Baia Mare, being represented by: the Săsar River, which for a long time bordered the settlement and then crossed it; the northern hills, visible from the town, accessible for hiking, and forming the background of the town's silhouette for travellers arriving from the south; and, last but not least, the green gardens of the houses in a not too dense urban fabric. Regarding the integration of planted public spaces, Baia Mare went through the stages typical of Transylvanian and European cities.

The need for relaxation and leisure in nature was initially satisfied by the town's surroundings: the undeveloped banks of the Săsar, the foothills and slopes of the Viilor, Florilor, and Crucii hills, as well as the valleys between them (Roșie and Ustoroiului valleys). In addition to accessing these nearby vicinities, the town's inhabitants could choose more distant hikes, in the picturesque landscape of the nearby mountains, classic objectives being the peaks of Igniș, Creasta Cocoșului, Trei Apostoli, but also Sturului Valley, the Izvoare area and Bodi Lake.

Thus, having the natural landscape close by and accessible, but also an airy urban fabric, with generous private gardens, there was no great pressure in Baia Mare for the integration of all forms preceding the urban public park. These were limited to the not very highlighted elements of the squares and streets. The landscaping of these traditional public spaces comes, this time, after the establishment of the town park. The park appears in the 19th century, i.e. during the period characteristic of the formation of Transylvanian and European urban public parks, having at the same time the typical characteristics of this group: a peripheral position related to the town at that time, an irregular shape (slightly encroached upon on its perimeter by other properties), and a landscaping adapted to the topography, even if not necessarily with a free design.

Magnificent residences with exceptional exterior arrangements did not exist, and those in which a limited public begins to have conditional access are associated with functions of an institutional nature; we can thus mention the property on which the painting school operated,³⁹ having a generous garden.

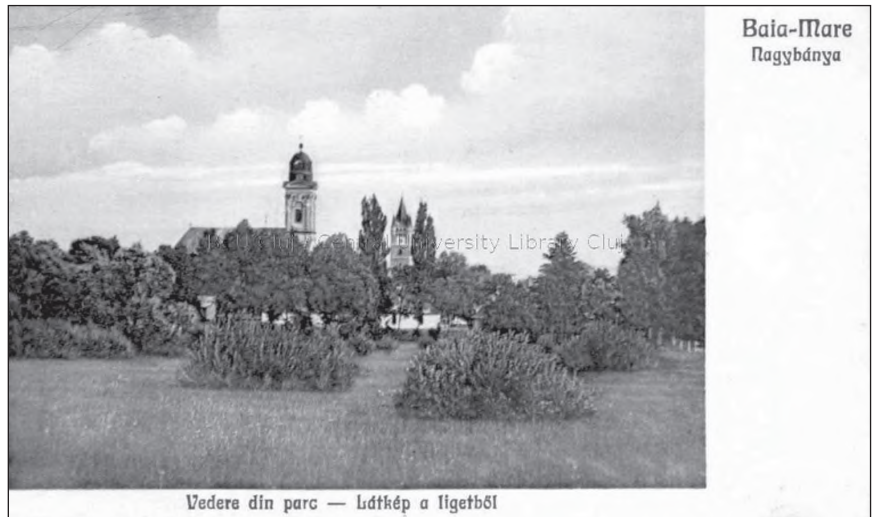
³⁹ See, for example: <https://gallery.hungaricana.hu/en/SzerencsKepeslap/1218042/?list=eyJ-maWx0ZXJzIjogeyJEQRVBQkFTRSI6IFsiUE9TVENBUkQiX0sICjxdWVyeSI6IC-JOYWd5Y1x1MDBlMw55YSJ9&img=0> (accessed in July 2021).

The fortifications of the historic town were not appropriated as promenades. Once dismantled, the space they had occupied was mostly parcelled out, completing the urban fabric with a belt of irregular, narrow, and long areas. The route of the former fortifications remains recognisable in the public space of the town by the annular configuration of the streets found along it.

Among the *intra muros* squares of the town, only the main square received, during the studied period, consistent planted elements, with transformations apparently tributary to the successive political régimes. The parvis of Saint Stephen's Tower and the Roman Catholic Church, formed in the second half of the 19th century by demolishing of the ruins of Saint Stephen's Church, planted and publicly accessible, is largely "institutional" through its position and functioning together with the two above-mentioned buildings. The small *intra muros* square (Kis-piacz / Păcii Square) does not receive at the time more than a few random tree specimens. The Lendvay Márton Square, also landscaped in the second half of the 19th century, is already an *extra muros* square. In the same category, the former hay market (Szénatér / Izvoare Square) remains also without any arrangements, preserving however the Butchers' Bastion of the former fortifications. In the past, as now, two of the main access roads to the town were heading towards this square: Erdélyi út / Vasile Alecsandri Street and Agyagos / Mihai Eminescu Street; through their generous profile, they could be associated with the presence of vegetation. While the landscaping of the current Mihai Eminescu Street was limited to the presence of significant planted verges between the road and the sidewalks on both sides, the current Vasile Alecsandri Street, with its even more generous profile, also integrated tree alignments, along with a central reservation located in the axis of the road, also bordered by two tree alignments. The *intra muros* streets, on the other hand, used only a small amount of vegetation, which can be explained by their small size and the need for space. We can take a look at the four main streets of the fortified town: Magyar utca / Crișan Street, without trees but benefiting from the image and ambiance offered by the trees on the parvis of Saint Stephen's Tower, which it delimits; Felsőbányai utca / Vasile Lucaciu Street, without trees; Hid utca / Podul Viilor Street, receiving a short alignment of trees in the retreat of the eastern front near the main square; Szatmári utca / Gheorghe Șincai Street, with sporadic trees and barely installed alignments, benefiting from the image of façade gardens, such as the one from the high school.

The forest of the town, found north of it, cannot be considered a proper recreational forest, rather falling in the category of natural extra-urban elements appropriated for this purpose.

Although a discussion with some complexity regarding the issue initially asserted has emerged from this phase of documentation and interpretation of the data, this article is only a sketch of the research, which can be consistently revisited.

■ **Foto 9.** Ilustrată de la începutul secolului al XX-lea, cu vederea din parc a reperelor orașului (biserica reformată și Turnul Sf. Ștefan) © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”
■ **Photo 9.** Postcard from the beginning of the 20th century, with a view of the town's landmarks from the park (the Calvinist Church and Saint Stephen's Tower) © "Lucian Blaga" Central University Library

Deși încă din această fază a documentării și interpretării datelor s-a conturat o discuție cu oarecare complexitate a problematicei afirmate inițial, prezentul articol reprezintă doar o schiță a cercetării, asupra căreia se poate reveni în mod consistent.

Bibliografie:

- *** BCU – Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, colecția de ilustrate [“Lucian Blaga” Central University Library in Cluj-Napoca, postcard collection]: BAI A MARE.
- *** Hungaricana, colecția de ilustrate [Hungaricana, postcard collection]: Baia Mare / NAGYBÁNYA. <https://gallery.hungaricana.hu> (accesat în august 2020).
- BANDULA, Octavian, O. VALENTIN, I. MAȘTEI, M. POP & I. CAPOCEAN. 1965. *Baia Mare: schiță monografică*. Baia Mare: Muzeul Regional Maramureș.
- DÁVID Lajos, KLACSMÁNYI Sándor, METZ József, OSZÓCZKI Kálman & SOLTZ László. 2014. *Nagybánya és környéke*. Nagybánya: Teleki Társaság.
- FEȘTILĂ, Aurel S., Ioan I. PINTILIE, Ioan I. CADARIU, Ioan V. SABĂU, Valeriu ACHIM & Mitrofan BOCA, coord. 1972. *Monografia municipiului Baia Mare*. Vol. 1. Baia Mare: Consiliul Popular al Municipiului Baia Mare.
- GHINEA, Dan. 1996. *Enciclopedia geografică a României*. Vol. 1 (A-G). București: Editura Enciclopedică.
- KOSTOF, Spiro. 2005. *The City Assembled: The Elements of Urban Form Through History*. New York: Thames & Hudson.
- MERUȚIU, Radu V. 1934. *Contribuțiuni la studiul regiunii Baia Mare – Baia Sprie*. Cluj: Institutul de Arte Grafice „Ardealul”.
- MILEA, Andreea. 2018. Începuturile parcurilor publice urbane transilvănene. The Beginnings of Transylvanian Public Urban Parks. *Transsylvania Nostra* 1: 48-54.
- MILEA, Andreea. 2020. Promenada Aiudului. The Aiud Promenade. *Transsylvania Nostra* 1: 14-24.
- NIEDERMAIER, Paul. 2016. *Geneza orașelor medievale în Transilvania*. București: Editura Academiei Române.
- RUSU, Viorel & Lucia POP. 2012. *Baia Mare în imagini: stampe și fotografii*. Baia Mare: Editura Eurotip.
- SUCIU, Coriolan. 1967-1968. *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*. Vol. I. Iași: Editura Academiei Republicii Socialiste România.